

Hojahoja i ntlangu lowu vana va endleriwaka hi vatswari va vona loko risana ri huma e ndlwini ni ntswediyana mana wa rona. Ku huma e ndlwini swi vula loko nwana a tseme xinkavana, se vanhu va pfumetiwa ku nwi vona ni ku nwi tamela ro sungula.

Kona siku nwana a humaka, vana va hiwa tintshutshu le'ti swekiweke natolo. Se loko va hiwile tona va byeriwa ku nghena laha risana ri latiweke kona va ri ba khwiri hi tintshutshu, ha wunwe-wunwe, va ri karhi va rhendzeleka ha rona va yimbelela va ku :

"Hojahoja, tshika nwananga !

Hojahoja, tshika nwananga !"

Loko va ri karhi va yimbelerisa leswi, va pfa va dya tintshutshu tinwana va pfa va huma va rhendzeleka hi yindlu leyi nwana a latiweke e ka yona.

Ku vuriwa leswaku nwana l'a endleriweke Hojahoja loko a humile ndlwini a nga ka a nga lumalumiwi hi le ndzeni.

Ntlangu lowu wu endliwa hi tinsohela vana la' vatsonga la'va ha ku tshikaka ku anwa. I ntsako lo'wakulu ngopfu e ka vona ku tlalamba va ri karhi va rhendzeleka hi yindlu va ri karhi va dya tintshutshu, va yimbelela va ku:

"Hojahoja, tshika nwananga!

Hojahoja, tshika nwananga ! "

19. Ku hlambela.

Ntlangu wa ku hlambela na wona wu tsakeriwa ngopfu e matikweni ya Vatsonga. Vafana va dyondza ku khida kumbe ku hlambela va ha ri vatsongo. Vanakulobye va swifanyetana leswi la' vakulu va swi teka va nghena naswo e swidziveni le'swo enta. Loko va ri e xikarhi , thya! va va tshika voxo va kayakaya va havula mati (vambe va ri i ku havula tinghilazi), va hefemuteka va nga ha tivi ni lexi va xi endlaka. Se la'vakulu va hleka va tiphina ku vona hi laha la'vatsongo va

19/2
 xanisekaka ha kona e xidziveni. Loko la' vakulu va vona leswaku swifanyetana leswi se swi le kusahi ni ku dyiwa hi mati, va ta nghena va ya swi tsavula. Ku ta endlisiwa xisweswo hi mesiku, swifanyetana leswi swi kondza swi tiva ku hlambela ni ku nyupela. Vanwana va dyondza ku hlambela ha voxe, va ya e matini la'ya nga entangiki ngopfu va ya dyondzela kona.

Vafana va Vatsonga va tiva tindlela to tala ta ku hlambela:

(i) Ku na ku nyupela kumbe ku nyupelela, hi leswaku va nghena e hansi ka mati va hetsa nkarhi va ri kona, kumbe va ya humasa xinwana kona, se va ku tangunuku va humela e handle.

(ii) Na kona ku na ku hlambela hi xigaga, hi leswaku ku hlambela munhu a etlele hi nhlana e henhla ka mati, a langutile e henhla, a ri karhi a raha-raha milenge.

Vanwana va pfanga ni ku encenyeta mutsali wa papila hi ku tsala-tsala e vokweni ra ximatsi hi le'ra xinene, va ri karhi va hlamberisa xisweswo. Vanwana va hlambela va khome xinwana va za va huma naxo xi nga tsakamisiwanga hi mati.

19/2 - 3
 (iii) Na kona futhi ku na ku hlambela ncucumu, hi leswaku ku hlambela u yimile e matini u ri karhi u chova milenge tani hi loko u chova bay'sikiri. La'va swi tivaka swinene ku hlambela ncucumu va nga ku enola u tshembha leswaku xidziva a xi entanga hikuva muhlambi wa ncucumu u vonaka onge u lo yina e matini a kandziyile e hansi hi milenge kasi milenge ya yena a yi fiki e hansi ka xidziva, yi karhi ya chova-chova. Se loko u nga swi tiva leswaku xidziva lexi^{xi} ente ngopfu, u nga tihoxa lono hi ku anakanya leswaku u ta kota ku yina e ndzeni ka xona u nga swatani. Se u ta tivonela hi voxe loko se u nwa mati magotsa. Mati magotsa i mati lawa munhu a havulaka loko a ri karhi a dyiwa e matini. Vanwana va ri i ku havula tinghilazi.
 (iv) Nolola yinwana ya ku hlambela i ku etlele hi ri-languti u ri karhi u raha mati hi milenge ni mavoko ya ri karhi ya ku pfuneta.

WGM

(v) Ndlela leyi vafana va Vatsonga va yi rhandzaka ngopfu ku hlambela ha yona hi le'ya ku hlambela va pavalarile e matini a tifambisa hi mavoko, milege yi ri karhi yi ba mabom'bomu.

19/3 - 4
 Ahaka le'yi tsakisaka ngopfu e ku hlambeleni ka vafana va Vatsonga hi leswi va tiphinisaka swona loko va khida. Ku na karhi lowu va swathanaka va ri karhi va khida, va pfa va tumbelelana e makorhweni kuabe va tumbela hi ku nyupela. Ku ni nkarhi lowu va phikizana hi ku nyupela nkarhi wo leha, wunwana a ri karhi a languta l'a nga ta tshama nkarhi wo leha ku tlula vanwana e hansi ka mati. Swikhati swinwana va phikizana hi ku nyupelela xilo le'xi nga e hansi ka xidziva, ku voniwa l'a nga ta hatla ku xi tsavula a huma naxo.

Tihelo rinwan ku phikizaniwa hi ku hlambela hi rivilo, ku voniwa l'a nga ta rhanga a ya fika e ndzhawini le'yi pimiweke. Ku na ku phikizana hi ku hlambela hi xigagaa, ku voniwa l'a nga ta tlula vanakulobye hi ku perisa xilo lexi a xi khomeke xi nga khumbanga mati. A hi ku saseka no tsakisa ku vona vafana va bvomula e matini va ku bvomu, va khida kuabe va nyupela, kuabe va hlambela ni ku tlanga e matini hi tindlela le'tinying-nyingi, va pfa va ya pavalala e saveni, va orha masana. Huwa ya vona ! na huwa ya mabom'bomu !

A ku na xo tsakisa mahlaleri tani hi swona. Ku tsaka io'ku nga kona e ka vafana ! Tihonu ni timbuti swa lahleka, va ha rivata hi nakulobye wavo lo'nkulu, mati. Swa fanela kunene hikuva xana mati a hi yona hosi ya vumbirhi ya swilo swa laha misaveni-ke le'yi landzelaka hosi le'yikulu, Nwadyambu - ke ? Ku hlambela ku tiyisa swirho swa vafana va Vatsonga, ni ku va nyika vutlharhi ni vuxiyaxiya ni vunghwazi.

5.
20 . Ku lwa hi mikhavi.

Tani hi leswi madoda ya Vatsonga ya toloveleke ku phikizana hi ku vikisana hi tinhonga, navo vafana va Vatsonga va dyondzisana ku vika ni ku ngenisa nkxavi hi ku kwapana hi mikhavi.

5 cont.

20/2[^]
 Ha kanyingi vafana vambirhi va qekiwa hi tihosi ta vona.

Va rhumiwa ku ya kha kumbe ku tsema mikhavi. Loko va yi tsemile nkulu wa vona wunwana u ta ku e ka wunwana wa vona : "Gandha! Wa chava na ? " Se xifanyetana lexi xi ku : A n'chavi, mina ". Se-ke xi ta gandha hi leswaku xi ba nnala . wa xona ro sungula.

Se hi loko nyimpi yi sungurile. Ka vikiwa hi tinhonga kumbe mikhavi le'yi tameriweke hi voko ra ximatsi; ka kwapiwa hi nkxavi lo'wu tameriweke hi voko ra xinene.

A hi ku tsakisa no vavisa ku vona hi laha vambirhi la'va lwaka va kwapanaka ha kona. Loko se swi vavile wunwana l'a hluriwaka u ta tshika yakwe mikhavi a khoma ya munghana. Se kwalaho tihosi ta vona ti ta va lamula ti tlhela ti nyika l'a tshikeke yakwe, mikhavi ya yena se va ta tlhela va va lwisa futhi.

Mikarhi yinwana la'vakulu va yima na wunwe ntsena wa valwi, loyi va nwi rhandzaka ku tlula lo'wunwana. Ku yima naye swi vula ku ri va rhandza yena leswaku a hlula. Se loko va vona loyi va yimaka naye a biwa ngopfu hi l'a lwaka naye, va ta lamula va ku : "Yimaninyana mi wisa." Se loyi va nga yimiki naye u ta vilela a ku : "Ma khomela!"

End. S. 831